

In deze kamer is nooit tijd.

Minuten glippen erdoorheen als een gehandschoende dief. Uren doen zelfs geen stof opwaaien. Buiten verstrijken limieten. Zoemers barsten los. Transacties leiden tot waanzinnige resultaten. Maar in deze kamer gaat het heden samen met altijd.

Deze kamer ligt ergens op de eeuwige top van het hier. Er hangt zwak, plaatsgebonden schemerlicht, dat langer beklijft dan de politiek van de dag. De kamer hangt roerloos tussen ontdekken en bedenken; zweeft in pure mogelijkheid, een brandkast in de ongeschonden kluis.

Tijd houdt zich hier niet op, het hier houdt zich niet aan tijd. Tijd trekt een te rechte, te beperkende lijn. De komische flikflaks van de causaliteit komen nooit zo ver. Deze kamer strekt zich uit onder de stilgezette klok. Alleen als je de gang weer in stapt herleeft het heden. Alleen als je ontsnapt, onder de falende hemel.

In de sjabloonwereld buiten vallen nog steeds bloemen van de knop. Fruit rept van rijp naar rot. Gezichten blijven verrast elkaar herkennen boven de superuitverkoop. Nog steeds worden huwelijken bijgelegd en opgebroken. Verslaafden zweren: nooit meer. Kinderen bezwijken in bed na langdurige koorts. Maar op dit eiland, in deze kamer: het zwak gerommel, het constant gonzen van een plaats die alle verstand te boven gaat.

Jaren later, toen ze weer boven water kwam, kon Adie Klarpol niet zeggen hoe ze zich de plek had verbeeld. Zelfs niet grofweg schetsen wat ze zich erbij had voorgesteld. Een ondergronds druipsteencomplex waar het krioelde van de blinde grotsalamanders. Carlsbad op schaal voor speleologen. Zomerdatsja van de Bergkoning.

De Spelonk, had Stevie het genoemd. Stevie Spiegel, die haar midden in de nacht plompverloren had opgebeld nadat ze jarenlang van elkaar hadden gedacht dat ze dood waren, als ze al aan elkaar hadden gedacht. De Spelonk. Een naam die in haar hoofd alle mogelijke vormen aannam, maar niet de juiste.

Aan de telefoon had ze hem niet thuis kunnen brengen. *Met Steve*, zei hij. En toch was ze overal en nergens.

Adies vingers speelden in het donker met de handtelefoon. Ze worstelde naar het verleden, stroomopwaarts, naar een jaar waarin een a capella Steve misschien wel iets had betekend. Steve. Je weet toch wel: in frequentie de twaalfde naam van Amerikaanse mannen tussen de vierentwintig en achtendertig?

Steve Spiegel, zei hij nog een keer, pijnlijk getroffen door haar verwarring. *Madison? Je huisgenoot en medewerker? Mahler House? Je gaat me toch niet zeggen dat je je hele verleden in de open haard hebt gekieperd?*

Een beeld van toen ze eenentwintig was zag ze voor haar ogen verrijzen, zoals de Maagd Slavische scholierijtsjes komt tergen. De herinnering spoelde over haar zorgvuldig opgetaste zandzakken heen. Steve Spiegel. Met zijn drieën waren ze ooit van plan geweest de rest van hun leven samen door te brengen. Hij, zij en de man die oud genoeg zou worden om Adies ex-echtgenoot te worden.

Jezus! Stevie. Haar stem schoof weg, een gipsen kopie van bronzen blijdschap. *Stevie*. *Waar heb jij in godsnaam uitgehangen?*

Uitgehangen...? Adie, engeltje. *Bij jou klinkt het leven nog altijd als*

een handenarbeidcursus in een vakantiekolonie.

Is het dat dan niet?

Nee, lief decoratief kladschildertje. Dat is het niet. Het leven is een dubbelblind vergelijkend placebo-experiment. Ben je daar op middelbare leeftijd nog niet achter?

Hoezo? Dat wist ik al op mijn twintigste. Jij was degene die alles ontkende.

De tussenliggende jaren smolten weg door herinneringen aan worstelpartijen in teamverband. Natuurlijk, de scheuren en de barsten. Natuurlijk, al die opgebruikte ik-personen die nooit meer in de oude-lorrenbak van eenzelfde curriculum vitae zouden passen.

Adie. Ade. Heb je het momenteel druk? Ik dacht dat we misschien eens konden bijpraten.

Buiten haar zolderkamer begon het te stinken naar verbrande olie en rottende groente. Tot in Battery Park loeide het alarm van diverse auto's: de oproep tot het vroegste ochtendgebed. Ze klemde de telefoon onder haar kin, een violiste tussen twee dansnummers.

Steve, is het niet een beetje laat... Ze hees het schuifraam boven haar futon omhoog – de contragewichten waren lang geleden onder in het raamkozijn verdwenen. Ze kroop erdoor naar buiten, de brandgevaarlijke brandtrap op, en ging in haar favoriete telefoonhouding zitten: gehurkt, voor- en achteruit wiegend, met haar onderrug tegen de helderrode bakstenen.

Jesus Christus, zei hij. Sorry hoor. Geen moment gedacht aan het tijdsverschil. Hoe laat is het daar: na enen, zoiets?

Ik bedoel, is het niet een beetje laat voor een reünie?

Totaal de clou gemist, het enige nut van reünies: het trieste vieren van het eeuwige te laat, het fundamentele één stap achterlopen van het bestaan.

O, ik wil geen reünie, Ade. Ik wil gewoon jou.

Ze lachte zijn woorden weg, het gesprek ging verder. Ze wisselden zoals gebruikelijk gegijzelden uit: beschreven elk in enkele woorden waar op het continent hun reis hen de laatste tien jaar heen had gevoerd.

Seattle, vertelde hij. Kun je je voorstellen? Die onnozele dichtende vriend van je die tot maandagavond laat 'Zondagochtend' stond te brallen. Nu steunpilaar van het snode plan van de computerindustrie om de wereldheerschappij in handen te krijgen.

Nog steeds hartje Manhattan, antwoordde ze. Je afgeschreven aquarelliste. Momenteel met mijn rug steunpilaar van de muur van mijn bouwvallige flat.

Verbaasd? vroeg hij.

Over...?

Over waar we zijn belandt?

Niemand belandt ergens, zei ze. Vertel eens, hoe gaat het in de wereld van de software?

Curieus, Ade.

'Ade': alsof ze elkaar gisteren nog hadden gezien.

Weet je, ik heb zelfs moeten liegen om in deze branche binnen te komen. Zei dat ik C++ kende terwijl ik het verschil met B++ niet eens wist. Maar blijkbaar kan ik die materie slapend aan. Geknipt ervoor. Computertaal is precies wat ik dacht dat poëzie was, vroeger op de universiteit. Beknopt, expressief, direct en veelomvattend. Met veertien regels kun je het ganse universum laten openbloeien.

Maar toch wel een ander soort sonnet? Ander rijmschema?

Weet ik niet. Soms sta je verbaasd te kijken.

Verbazing was in feite de reden waarom hij belde. Hij was uiteindelijk terechtgekomen in een vochtig grenen optrekje langs een bochtige, zwarte macadamweg boven de Puget Sound. Programmeerde voor een startende onderneming, het RealLab, de laatste loot van TeraSys, dat gigantische succesverhaal in de hightechwereld. Maar het RL zat nog in een experimentele fase en was meer een aftrekpost voor de belasting dan een bron van inkomsten in de nabije toekomst.

TeraSys? Dat betekent dat je werkt voor Bill met zijn miljard op zak?

Indirect, lachte hij. En die gozertjes hier hebben allemaal een miljard op zak.

Hoe ziet je gebouw eruit?

Wat bedoel je? Mijn gebouw, gebouw? Wat heeft dat er nou mee te maken?

*Ik probeer me voor te stellen waar je bent. Je belt toch vanaf je werk?
Ik... Nou, noem het maar zo.*

William Butler Spiegel! De man die zich heilig had voorgenomen in het beste geval kelner te worden om zijn muze niet in het gedrang te brengen. Midden in de nacht nog op kantoor.

Midden...? Hier beginnen we meestal pas rond tien 's avonds.

Vertel eens waar je bent. Goed, wacht: ik begin. Ik zit op mijn hurken in mijn onderhemd buiten op een zwart smeedijzeren rooster zo'n zeven meter boven de ventilator van een groezelige pastatent...

Hij speelde mee, zette hoog in. Kaki korte broek en groen T-shirt met raglanmouwen. Onderuit in een kantoorstoel van gegoten plastic midden in een... nou ja... een toestand van duurzaam hout. Veel natuursteen. Materiaal uit de streek.

Goeie smaak, oordeelden ze unisono. Een oude gimmick, teruggehaald uit een stuk of tien vervlogen levens geleden.

Sjonge, dat weet ik niet. Hoe dit gebouw eruitziet? Daar heb ik eigenlijk nooit bij stilgestaan, Adie.

Vooruit, meneer de dichter, kijk eens om je heen. Laat me binnen, leid me rond.

Hmm. Eens zien. Pakweg duizend vierkante meter bedrijfsruimte, allemaal gelijkvloers. Veel baksteen- en terratinten. Een doolhof van kleine werknissen, samengesteld uit van die scheidingswanden met een okeren bekleding. Een kleine, fraaie verdiepte patio en zo. Tonnen groen per liter. Aan de voorkant uitzicht op de Rainier door een panoramaraam met smart glass en passief zonne-energiesysteem.

Ik begrijp het. Een soort futuristische boswachtershut.

Precies. Mooi toch? Je zult het prachtig vinden.

Wacht even. Je? Je bedoelt mij...?

Hij vertraagde en verklaarde. We stellen het prototype samen van een totale onderdompeling in virtualiteit, die we 'de Spelonk' noemen. Dat komt van het Engelse 'Cavern', afkorting van Computer-Assisted Virtual Environ... Kijk, Adie. Ik ga je deze dingen niet door de telefoon beschrijven. Je moet gewoon komen kijken.

Tuurlijk, Steve. Over een uurtje sta ik voor je neus.

Wat dacht je van dinsdag over een week? Voor een vrijblijvende rondleiding op locatie? Alle onkosten vergoed.

O. O jee. Heb je ze gezegd dat ik C⁺⁺ ken?

Erger. Ik heb ze gezegd dat je de grootste illustratrice bent sinds de figuratieve kunst zichzelf om zeep hielp.

Illustratrice, Stevie? Goeie smaak zeg. Je bent blijkbaar nog steeds handig met woorden.

Er was nog niets in hem veranderd. Hij was nog steeds die twintigjarige knul die vond dat hij alles waarvan hij dacht te houden, moest vergaren en beschermen. Een mini-Mozes, een goede herder die nog steeds rondliep met de droom van een kunstenaarskolonie waar hij iedereen kon samenbrengen die beschutting tegen de echte wereld zocht. Dat bleek alleen al uit zijn stem, voor zover Adie ooit een bewijs nodig had: niemand doet zijn eerste overlevingsset van de hand. We leggen er hooguit nieuwe spalken in.

Jij bent precies wat het project nodig heeft, Adie. Wij kunnen die ongelooflijke digitale circusdieren wel vervaardigen en ze zover krijgen dat ze door elke denkbare hoepel springen. Alleen hebben we iemand nodig om die hoepels te tekenen.

Ik kan het niet volgen, Stevie. Kan het helemaal niet volgen.

We zijn allemaal programmeurs, chroomfreaken. Een kluitje logicebeesten die grafische inloopwerelden willen creëren. We hebben iemand nodig met ogen in zijn hoofd.

Weet je hoe ik me dat zaakje daar voorstel? Sandalen gemaakt van siliconen en met open tenen. Fietsende kaderleden van Boeing met veel haar op hun gezicht. Tofu-etende kennisingenieurs en junkies die vol piercings en paars van de kou naast elkaar op de stoep staan te wachten tot het voetgangerslicht op groen springt.

Zie je nou? Je hebt het hier nog niet eens gezien en je weet al wat voor wereld dit is. Ik heb het team verteld hoe je als kind van die tekenests deed en alle fouten van het origineel verbeterde. Ik heb ze dat kader in ARTFORUM laten zien. De recensies over je tentoonstelling in '79 in SoHo...

Jemig, Stevie. Dat is eeuwen geleden.

O, ik ben nog verder teruggegaan. Ik heb mijn dia laten zien van het reusachtige groepsportret in acryl dat je van ons hebt gemaakt. Waarmee je de eerste prijs voor schilderkunst van de universiteit in de wacht sleepte...?

Hoe durf je. Ik haat je.

Ik heb ze verteld over de controverse rond die prijs. Hoe een van de juryleden dacht dat je een projector had gebruikt? Dat hij onmogelijk kon geloven dat je het in feite uit de vrije hand...

Steven. We waren kinderen. Je gaat toch geen vreemde het continent laten overvliegen omdat je iemand zoekt die kan tekenen. Rechtbanktekenaars kosten een dollar achtennegentig per vierkante meter. En bovendien heb ik al een leven.

Je bent geen vreemde, Ade. Hij klonk pijnlijk getroffen. Dat maakt het juist zo fantastisch. Je hoeft het schilderen niet op te geven. Kom gewoon hierheen en doe wat je...

Steve. Je bent aan het verkeerde adres. Ik doe geen... Ik schilder niet meer.

Stilte tinkelde van de ene kust naar de andere, twee kanten op.

Is er iets gebeurd? vroeg hij.

Van alles en nog wat. O, ik heb al mijn lichaamsdelen nog, als je dat bedoelt. Alleen is het schilderen voorbij. Geen groot verlies, wees gerust.

Verlies? Adie! Hoe kun je dat zeggen? Waar... waar ben je nu dan mee bezig?

Hoezo? O. Werk bedoel je? Ik ben freelancer. Commerciële dingen. Folders en dergelijke. Boekomslagen.

Boekomslagen maak je wel maar geen...?

Geen origineel werk. Ik vind het prima om te ontwerpen voor de kost. Kopiëren en plakken. Koffiemokken in pastelkleuren en cartoons van auto's bij de vleet. Maar Kunst is voorbij.

Adie. Als je nog steeds in staat bent om... Begrijp je? Dit zou een gelegenheid zijn iets te doen dat absoluut...

Zo te horen zoek je naar iemand anders, Stevie. Naar de grootste illustratrice sinds de figuratieve kunst zichzelf om zeep heeft geholpen.

Nou, zoals je wilt. Iets in zijn stem zei: zo ging het altijd. Maar doe me een lol, Adie? Zorg dat je dit hier één keer ziet voordat je doodgaat.

Die zin overviel haar, vanaf een plek die ze niet kon onderscheiden. De klank van de woorden, de zinsmelodie, de volgorde. Eén

keer zien voordat je doodgaat. De vreemde vertrouwdheid van die uitnodiging trof nog niet haar ogen, maar wel haar oren.

Als je het zo stelt, hoorde ze zichzelf mompelen, waarom eigenlijk niet.

Mooi, zei hij. Per slot had hij alleen maar om een kans gevraagd haar tot betere gedachten te brengen. Zeg maar wanneer. Liefst na tien 's avonds.

Het hardroze baksteen van het gebouw drukte tegen haar onderrug. Anderhalve trap hoger dan de brandtrap waarop ze in het donker zat, hoorde ze zichzelf zeggen: *Wat dacht je van dinsdag over een week? Op jouw kosten.*

Hij gaf haar een adres: een kronkelweg door de heuvels boven de buitenwijken van de explosief gegroeide havenstad, die ooit was gesticht ten dienste van een nu vergeten goudkoorts. Adies geestesoog plaatste de Spelonk hoog in de Cascade Range, aangespoeld als een ark van de kunst, een *art*-ark, op de lijzij van een helling die groen bleef dankzij regens waarmee de drijfnatte bries van de vorige dag permanent naar de Stille Oceaan werd teruggedreven.

Spiegel zond haar per expres de reclamebrochures. Daarin stonden hoogglansfoto's die voor de geschiedenis van de Spelonk teruggingen tot de ondergrondse holen waar de schilderkunst ontstond. Onder de tabellen met hardware-info zag ze in bleke kleuren de vage sporen van de paleolithische kuddes die dertigduizend jaar voordat de kunst zichzelf een naam gaf, op de steen waren gebeitst. Op de rots afgedrukte spokenvingers – omtrekken van dezelfde vingers die het rode pigment hadden aangebracht – zwaaiden naar haar vanuit de eerste apsis van de wereld. En driehonderd eeuwen later werd dwars over de vouw in de hoogglansbrochure teruggezwaaid door driedimensionale, meerlagige, kleurige hologrammen waar je omheen kon lopen.

Adie kwam die eerste avond aan na zes uur opgesloten te hebben gezeten in het verzegelde ruim van een 737. Stevie stond op het vliegveld om haar als haar Vergilius naar het RealLab te geleiden. Twaalf hele jaren. Meer. Ze omhelsden elkaar kort in de aankomsthal, lachten, begonnen te stamelen bij de bagageband en reden in de stilte van koetjes en kalfjes recht naar zijn hol.

Het RL verbijsterde haar. Het leek even weinig op Stevies beschrijving als hij leek op de jongen uit Wisconsin met wie ze op de universiteit had gezeten. Er hing een vage geur van ammonia en chemische limoen, het reukspoor van de nachtelijke schoonmaakploeg. Ze treuzelde een tijdje in de centrale patio, streek met haar handen over de roodhouten wanden en probeerde haar voorstel-

ling van het gebouw op één lijn te brengen met de ware opzet. Ze wilde het kantoor zien vanwaar hij haar had gebeld. Steve had amper het geduld om haar onder de compacte tl-lampen rond te leiden door het gebouw. Daarna liep hij haastig met haar door het doolhof van gangetjes terug naar een kamer met aan de ene kant een pikzwarte ruimte vol stalagmieten.

Zwart kende ze. Haar vrienden, randfiguren in de binnenstad, waren eraan verslingerd, buiten de sporadische momenten waarop ze naakt moesten zijn. Zwart in haar omgeving deed haar goed. Ze wist dat het een van de grote twee was, die er officieel niet bij hoorde maar verbroederde met de diepste roodbruinen in de hoop stiekem de scherp bewaakte grens naar Kleurenland over te komen.

Maar dit ebbenzwart maakte haar bang: het zwart van complexe plannen.

Haar ogen wenden aan het duister, dat zich ontvouwde. Overal om haar heen doemden losse, rommelige voorraadjes chroom op, geniepigie originele Duchampjes. Vanuit het pikzwart fonkelden massa's lichtjes, als de rode kraaloogjes van robotratten. De vloer lag bezaaid met connectoren en controllers, de metalen uitwerpselen van die schakeldiertjes.

Ze deinde in een zee van digitale ratelslangen. Videospelers op steroïden en met groeihormoon volgepompte magnetrons mompelden naar haar. Ze had zin om op die siliconenzwormen in te hakken – Michaël die de gevallen engelen verdrijft. Wie had die apparatuur tot de wereld toegelaten? Wie had nog enige hoop bij te kunnen houden welke activiteiten voor die verschillende toestellen waren weggelegd? Adie, die met haar eidetisch oog ooit uit haar geheugen de putti, guirlandes en hoorns des overvloeds van een opzichtige barokke communiebank had nagetekend, zou deze bedieningspanelen niet kunnen schetsen, hoe hard ze ook naar haar sisten.

Als dit de legendarische Spelonk was, dan nee. Absoluut niet. Hier kon ze niet werken. Niet in deze ruimte. Ongeacht wat deze mensen hoopten te fabriceren. Ongeacht wat ze van haar verlangden.

Is dit het? vroeg ze. Is dit het?

Stevie grinnikte. *Bijna*. Hij wees naar een opening waar licht door scheen, een witte, schitterende schoenendoos, stralend als een verlicht podium in het omringende donker.

Dat? De Spelonk? Geen ruimte paste ooit minder bij zijn naam.

Spider Lim, werkzaam op de afdeling hardware, liet die eerste avond alles zien. *De zaak is hier de laatste paar dagen vaak gecrasht*, zei Lim verontschuldigend. *Het is maar een prototype, moet je weten*.

Ja. Steve grijnsde naar haar in het felle licht van de projectoren. *Je zult je verbeeldingskracht moeten gebruiken. Daar heb jij geen moeite mee hè, Ade?*

De twee mannen leidden haar door de wirwar van elektronische navelstrengen. Spiegel raakte in het duister haar arm aan. Adie deinsde onwillekeurig terug, ondanks jaren van ontwenning. Maar hij wilde haar alleen maar langs de chaos van kabelnesten naar de ingang van de Spelonk helpen.

Ze stapten samen door de ontbrekende achtermuur en stonden toen in de kamer vol geschitter. Heel simpel: het publiek stapte over een onzichtbaar voortoneel en bereikte een gelijkvloers podium. Adie bleek in een lege ruimte van twee bij tweeënhalft bij drie meter te staan, tussen vijf grote stukken rechthoekig, wit schuurpapier. Zelfs de vloer en het plafond waren filmschermen.

Dit? Je maakt een geintje. Dit is niks meer dan een opgepimpte inloopkast.

Zet deze op, antwoordde Spider Lim. Plastic bril: lichtgewicht, gekleurd, wraparound. Hogere Hollywoodmode die aarzelde tussen fantastisch futuristisch en ridicuul retro.

Maar er komen draden uit. Ze hield hem op armlengte tussen de pincet van duim en pink.

Spiders gezicht vertrok. *Dus?* Jaren later zou ze hem zo schetsen: de jonge Rembrandt wiens gezicht verkreukelde uit ongeloof over hetgeen de spiegel vertelde.

Dus? Ik wil nergens draden in de buurt van mijn hoofd.

Je neemt me in de maling. Spider lachte. *Verdwijf uit mijn leven*.

Krijgen... krijg je met draden niet een magnetisch veld of zo?

Stevie probeerde haar tot rede te brengen. *Je hebt toch weleens een walkman op gehad?*

Ik heb mijn hoofd nooit in de buurt van een walkman laten komen. Ik spreek zelfs het woord 'walkman' niet graag uit.

Spider reageerde met een prachtig geluidje: een snel klakken van de tong tegen het harde gehemelte. Een geluid van vroeger, toen de buurjongens honkbalplaatjes met elastiek aan de spaken van hun fiets bonden. Het geluid van de nijvere wereldmachine, die staat te springen om weer te mogen draaien.

Ze zette de bril op en wachtte op het beeld, als een nieuweling in Louisville, die zich goed houdt na haar eerste lsd-shot, wetend dat haar maagdelijke blik haar elk moment voorgoed ontroofd kan worden. Haar ogen keken door de getinte glazen zonder te weten wat ze moesten verwachten – en zagen helemaal niets.

Stop. Wacht even. Spider stond met zijn eigen bril tussen haar en Spiegel. Hij zwaaide, wapperde, klikte met een ding dat eruitzag als een afstandsbediening voor een tv. *We blijven ergens hangen.*

Het drietal stond naar een blanke muur te kijken. Spider Lim maakte het ratelgeluid. Adie had hem met genoeg een stomp verkocht. *Durf dat nog eens te doen!*

Wat? Wat doen? Er is nog niks begonnen.

Dat tonggeluid.

Spider was met zijn gedachten bij het probleem en negeerde haar. Zijn levenswerk: al ergens anders zijn als iedereen arriveert.

Hij probeerde tijd te winnen. *We zijn overgegaan naar een nieuwe configuratie. Net deze week. Elke muur zijn eigen grafische computer. Dat geeft wat synchronisatieproblemen.*

Het wit is best mooi, opperde Adie.

Zo moet het lukken. Daar gaan we.

Aandachtig keken ze naar de blanke muren. Algauw loste de uitgestrekte leegte op. Door een verborgen naad in het witte geheel verscheen er een stenen plaat: gepolijst marmer met een gebeitelde inscriptie, iets wat Herodes voor een keizerlijke stèle in elkaar zou hebben geflanst om de inheemse bevolking de dampen aan te doen, zo diep mogelijk in het rebellerende Judea. Het tablet wendte in de ruimte voordat het een plek op ooghoogte zocht, waar het kon worden gelezen.

De ronddraaiende steen wierp zelfs echte schaduwen. Amper had Spider de eerste monoliet op het droge gebracht of hij sloeg een andere aan de haak. Deze tweede floepte uit de muur en draaide pirouettes voor Adie. Ze vocht tegen de neiging haar hand uit te steken en erin te knijpen.

Vanuit de hoogte namen meer steentabletten vaste vorm aan. Ze vielen in formatie naast elkaar en werden de afgeschuinde knoppen van een keuzemenu. Boven deze lijst zweefde een vinger, een onstoffelijke vinger, die de golfbewegingen van Spiders afstandsbediening volgde.

Uit de verschillende mogelijkheden koos hij de marmeren plaat met de inscriptie WASKRIJTWERELD. *Vooruit met de geit*, zei hij. *Wacht even*. Hij klikte, en de zwevende vinger schoof langs de mogelijkheden. De marmeren knop week achteruit, alsof er echt op was gedrukt. Het keuzemenu piepte en loste op. Even werden de muren donker. Toen ze weer oplichtten, waren het geen muren meer.

Adies gezichtsveld vulde zich met een hagelbui van aquamarijnen, een douche van zilverblauwe scherven, alsof de lucht zojuist uiteen was gespat. Algauw condenseerden de scherven tot een soort blauw plafond. Gedrieën stonden ze in hun lichaam onder een verblindend lichte hemel. Tegelijk zweefden ze in een onmogelijke hoek boven het tafereel waarnaar ze keken. Adies knieën knikten. Ze zakte voorover, ter compensatie van die belediging van de zwaartekracht. Toen ze weer rechtop ging staan, deed de waskrijtwereld beneden dat ook.

Volgde een wolkbreuk van topazen, en Adie begon iets te onderscheiden van de plek waar ze waren geland. De camera van haar blik zoomde in en draaide mee, zo verblind als kinderogen die hun eerste licht ziften. Ze stond nog niet rechtop of duizeligheid kegelde haar opnieuw omver. Ze herkende wat ze als klein meisje voelde tijdens die achtduizend kilometer lange vluchten rond de wereld naar weer een nieuw huis: dagen achtereen luchtziek. Maar dit was precies het tegenovergestelde van bewegingsziekte: stilstandziekte, nu ze bevroren in een landschap stond dat rondom haar zwalkte en deinde.

Adie, nu een karikatuur van zichzelf, stond te trappelen op een onzichtbaar vliegend tapijt. Zij, Steve en Spider ondernamen een sprong in het duister boven een ziedende graszee. Hoewel het niet duister was en het gras alleen bestond uit kleurkrijtkrassen.

Ze keek omhoog. Het blauwgroene tentdoek boven hun hoofd stond nu bol van de wolken. Ze keek omlaag, naar haar schoenen. Die scheerden over de kruinen van bomen, bomen met wortels ver onder de vloer waarop ze werden geprojecteerd. Elke kleurkrijtvoorstelling schoof naadloos over de hoeken van de kamer, waardoor de indruk dat ze in een klein hok huisden, werd uitgewist. Een paar biljoen wiskundige bits die een paar miljard jaar visuele evolutie in de luren legden: na een paar seconden merkte Adie niets meer van de goocheltruc en begon te geloven.

Hier, zei Spider. Jij rijdt. En hij duwde haar de afstandsbediening in handen.

Waar zit de koppeling op dit ding? Adie had nooit met een versnelling kunnen rijden. Ze stond te klunzen met de afstandsbediening en porde met haar duimen op de knoppen. De wereld draaide als een gek in het rond en er rimpelde een oprisping over de waskrijttekening. Het pseudo-blauwsparbos waardoor ze zich een weg baanden, kapseisde: masten omlaag en kiel in de lucht. Ze zwaaide de afstandsbediening energiek naar rechts. Zij en de mannen maakten een dalende bocht in tegengestelde richting.

Wat is dat? fluisterde ze, bang dat het bewuste ding ervandoor zou gaan. *Dat. Daar. Net bewoog het.*

God mag het weten, bracht Steve jammerend uit. *Dat is nou juist ons probleem. Miljoenen dollars aan fondsgelden, maar niemand in deze tent die een potlood behoorlijk kan vasthouden.*

Zijn stem leek van links te komen, vlak naast haar, al zou Adie haar gevoel voor afstand nooit meer vertrouwen. Toen ze opzij keek, zag ze zich omgeven door de waskrijtwereld, die zich aanpaste aan haar hoofdbewegingen. Spiegels grijns lekte onder zijn wraparoundbril uit. *Je mag er best achteraan hoor, als je wilt.*

Adie drukte op de afstandsbediening en was vertrokken. Drie korte salvo's later werd ze door een halve morene gescheiden van Steve. Toch bleef hij vlak naast haar, wei na wei, veen na veen.

Wat zijn dat eigenlijk? Kattenstaarten? Lisdodden? Wat doet die eenzame douglasspar daar in 's hemelsnaam?

Stevie wierp zijn hoofd in zijn nek en gniffelde. Dat moet getekend zijn door een van de gasten van het materieel. Die hebben net zoveel visuele intelligentie als een bijziende achtjarige met beschadigde rechterhersenhelft die net is losgelaten op zijn eerste kleurdos met vierenzestig potloden.

Spider Lim glimlachte alleen maar om de schimpscheut van de programmeur. Alsof software één haar beter zou kunnen tekenen?

Maar het is fantastisch, protesteerde Adie. Verander één... één van die vlekjes en ik vermoord je in je slaap.

Pixels, verbeterde Spider. Verander één van die pixels. En je vermoordt ons.

Voxels, overtroefde Spiegel hem. Beetje op de hoogte blijven als je blijft, Lim. Voxels of boxels. Een driedimensionale pixel.

Hoe komt het dat jullie nergens de achterkant van beschilderd hebben? Ik bedoel, kijk eens naar deze stronk. Een heel krankjoreme mahonieboom, al vind ik die kubistische jaarringen wel leuk. Maar als we naar de andere kant lopen? Niets dan wit.

Dat is het papier, zei Spider verontschuldigend.

Het papier?

Het papier waar we ze op tekenen.

Ja. We waren goddomme te lui om...

Hardware gaf software een peut in zijn zwevende ribben. Deze speciale wereld is niet echt bezig met het schilderen van de stronk, weet je, maar met het combineren van de houding van het hoofd...

... met het kalmanfilteren...

... om nog maar te zwijgen over het hoofd van de mens...

... terwijl we die massieve bit-blits van de ene grafische kaart naar een andere verplaatsen, met genoeg snelheid en resolutie om...

Kijk, kijk! Een huis. Wisten jullie dat daar een huisje stond? Hou eens op met naar me gnuiven, jongens. Kunnen we erachterlangs wandelen? Heeft de wereld zoveel ruimte? Kijk! Bloemen. Wat...? Tul... nee, iri...

Hoe vaak moeten we het je nog vertellen. Er wordt je geen moment gevraagd Pietje Casso te spelen...

O God! riep Adie. Bijtjes. En ze zoemen ook nog!

Primitieve zwartgouden flietertjes met de lussen van verbogen paperclips als vleugels fladderden nerveus in een georganiseerde chaos. Even klein, even sociaal, even zoemend en robotachtig als het levende origineel; er verdraaide iets in haar maag.

Ze zijn graag bij de bloemen. Steve wees naar een open plek. *Probeer de afstandsbediening daar eens heen te zwaaien.*

Dat deed ze. De toversnipppers van de bijna-bijen zwermden achter alle digitale geurspoortjes aan die zij zonder het te willen achterliet.

Adie ondernam zweefvluchten, loopings en koprollen. Elke keer dat ze haar hoofd scheef hield trokken de draden die aan haar bril hingen het hele landschap mee in het kielzog van haar blik. Zwaaiend met de afstandsbediening voerde ze steeds ingewikkelder wingovers en immelmans uit. Ze scheerde over de bomen heen en ploegde door voren tussen de grassprietjes. Ze stuurde naar de verste muren van de omgrensde ruimte en liet de grond onder haar voeten schudden met haar gegiechel en gegoochel.

Dus je vindt het leuk? vroeg Steve. *Je vindt het echt leuk?*

Ik had nooit kunnen dromen... Ik heb nog nooit zoiets gezien.

Buiten de Spelonk, voorbij het eromheen gebouwde laboratorium, voorbij de cederen dakspanen waarmee het researchpark was gecamoufleerd, aan de zoom van het kustwoud, stuitte de klacht van een schreeuwuil als een steentje op de spiegel van de avond. De internationale handel zweeptte bevoorradingsstrucks hard als zeisen heen en weer over de verlaten kustweg. Maar in deze moederschoot van koele technologie voedde vernuft bij maanlicht haar pas uitgekomen jongen op.

Dus je doet met ons mee? vroeg Steve aan Adie. *Je wilt het spelletje meedoen?*

Een deel van haar had nooit iets anders gewild. Had nooit iets anders gehoopt dan spelen op zo'n plek, of zelfs in het bedrog van zo'n lelijke machine.

Met z'n drieën wandelden ze de papieren weilanden uit en kwamen in het echte klimaat. Ze lieten het hightechklooster achter zich en stapten de werkelijke nacht binnen. Het zaaiseizoen leek

aangebroken, waarin de wereld aan de curve van zijn wedergeboorte begint. Laten we zeggen dat het regende. Er hing een nevel om hen heen, die op hun kleren condenseerde en hen met een dunne glazuurlaag bekleedde. Een paar bange vogels tikten en flo-ten in de nacht om elkaars plaats te weten.

Ze stonden samen op het donkere parkeerterrein, naast de huurauto die Adie terug zou brengen naar haar tipivormige themahotel langs de oude rijksweg. Lim speelde met een sleutelring waaraan een geode hing. Spiegel leunde tegen de huurauto, in afwachting van haar antwoord. Ondertussen kon Klarpol niet ophouden met lachen en schudde ongelovig haar hoofd over wat ze net had gezien. Beelden verrezen en bezweken voor haar geestes-oog. Ze kon zich geen toekomst herinneren die meer beelden bevatte dan het verleden.

Stevie, ik sta versted. Maar het kan niet. Het kan echt niet.

Wat bedoel je precies?

Ja, wat precies? Zelfs het weer ondervroeg haar die eerste nacht, daagde haar uit om te formuleren wat ze had afgezworen. En het grotere kader van de avond, het mousseline van het midernachtelijk uur, stak de draak met alle antwoorden die ze klaar had.

Het is geen verf, zei hij. Verf komt er absoluut niet aan te pas. Geen originele expressie vereist, Ade. Enkel en alleen nummerschilderen. Zie het niet als kunst. Zie het als een gigantische datastructuur. En wat SoHo niet weet, deert SoHo niet.

Ze legde al haar bezwaren op tafel, zette ze op een rijtje in een mentaal pulldownmenu. Geen enkel bezwaar hield steek behalve het laatste: een algemene haat jegens alles waar de bekabelde wereld naar streefde. Anderzijds trok er iets aan haar. Iets snels, gestrepts, dat zoemde.

Die bijen, antwoordde ze. Hoe kunnen die de bloemen vinden? Hoe kunnen jullie ze zo laten vliegen?

Iets in die nerveuze zwartgouden flietertjes deed haar verlangen herleven om beelden te zien. Zo ging het altijd, met het bestaan en de aftreksels ervan. De dingen die losgelaten moesten worden – de kleine offers die we moesten brengen, ons wanhopige vasten –

zwichtten uiteindelijk. Ze glipten weg, met hun eigen wapens verslagen, de enige remedie. Het in de steek gelaten palet meldde zich weer, smeekte nederig, verzocht om tijd, bepleitte zijn zaak.

Het enige wat Adie ooit had gewild was deze plek bevolken met gentiaan, jaarringen en verborgen, uit grof karton gevouwen huisjes; stengels laten groeien onder een bezielde hemel, een hemel met een hevig verlangen naar papieren bijen vol stuifmeel, die dronken waren van open plekken in het bos en elk geurspoor volgden dat was uitgezet door de afstandsbediening van opwellende gedachten.

Stelletje klootzakken, zei ze. Stelletje rottige stomkoppen. Ze keek op, hulpeloos, bereidwillig, met vochtige ogen die alles zagen.

3

In de Waskrijtkamer zijn alle streken breed. Was gaat knobbelen. Klontert en laat gaten vallen. Wat je hier vooral doet is lekker smeren. Een harde rand maken valt niet mee. Het mengen van twee willekeurige kleuren levert koffie op. Van vaag tot vet, van ochtend- tot avondschemer, de zee in waskrijt en de idem pier blijven vrolijke, montere monochromen.

De ondergrond werkt zich omhoog en dringt binnen in elk tafereel dat je op papier zet. Vouw je kranten open op de stoep en teken er een vis op; de vis komt gefossiliseerd de waskrijtwereld binnen. Wrijf met een bruin pijpje krijt in de lengte over een leeg papier; de plank onder het papier kloont zijn kwasten en vlammen, brengt de pulp terug naar zijn houten bakermat.

Alle voorwerpen van waskrijt vormen vlakke vlakken. De schijf van de zon fungeert als zijn eigen badge. In vooraanzicht worden verre heuvels afgeplat tot borden. Bezien vanuit het kraaiennest van de bezoeker zijn vogelverschrikkers, in slagorde opgesteld tussen dit rijpende graan, niet dikker dan het papier waarop ze zijn neergekrabbeld.

Overall tekenen van menselijk leven. Een appel met een hap eruit verschuilt zich in de rottende berg onder aan een boom. Een achtergelaten halfvolle emmer water morst zijn kronkellijnen. Een geknakte lappenpop zit braaf op een bank. Een vlieger zweeft, vastgemaakt aan een hek, klaar voor de vrijheid.

Maar deze wereld laat geen sporen na van de mensen die hem hebben gemaakt. De Waskrijtkamer is niet bevolkt. Een oerplek, paradijselijk en simpel. Gecraqueleerde rook kringelt op uit de kromme schoorsteen van één zomerhuisje, dat te knus is om in te wonen. Een kat van waskrijt spint achter kierende schuiframen en kijkt strak naar een goudvis die met een vaartje tegen de wand van zijn grof gevormde kom zwemt.

De Waskrijtwereld is de galerie van een trotse moeder, het eerste retrospectief in koelkastmagneetjes van een ontluikend jeug-

dig talent. Maar niets lijkt hier echt op zijn voorbeeld. Alleen de stereotypen van een huis: het krankzinnige schuine dak, de voordeur in gebrande siena, scheef aan zijn scharnieren. De codes voor kat, appel, emmer, boom en achtergelaten pop.

Bezoekers merken hier hoe spookachtig hun bestaan is. De toevallige wandelaar botst nergens tegenaan. Probeer een heuvel te beklimmen en je gaat er dwars doorheen. Hagen zijn louter evocaties. Als je dichterbij komt, zwellen de afzonderlijke struiken op tot een stroom van details waarin het oog verdrinkt. Dan verdwijnen ze met een optisch plofje en komt het neergekrabbelde grasland erachter vrij.

Nu en dan krijg je er een onzichtbare arend. Verder stilte, op het kabbelen na van een verborgen beekje en het gonzen van het losgelaten bijenvolk in het park. Uitgeknipte medaillons, stuk voor stuk met de typische bijenstreepjes erop, gonzen vrij rond in grilige digitale banen. Het raspgeluid dat ze op hun lukrake rondjes maken, het nerveuze zoemen, vervangt het trillen van insectenvleugels.

Ergens in een geprojecteerd klein dal met bomen staat een kruiwagen van knalrode was gekanteld op een pad. Het weiland is sober en het bos een vriendelijke karikatuur. Ideaal om in te verdwalen, dat krankzinnige vergezicht, dat tussen dimensies in zweeft.

De Waskrijtwereld voelt groter dan hij is, vormt een geweldige ruimte die in zijn eigen staart bijt. Wandelaars trekken naar het zuidwesten, een bos in met bloeiende, plumpe paardenkastanjes. De route ontrolt zich, aldoor nieuwe bosjes in zicht. De trektocht slentert verder, de kilometers worden mijlen, want in waskrijt respecteren de lengte-eenheden de achterhaalde maten van het Britse rijk, die we kennen van de betoverende verhaaltjes voor het slapengaan.

Hemelsblauw zakt af tot Pruisisch en dan tot een donkerder kobalt. En toch strekt steeds meer zuidwesten zich voor je uit. Meer dan in het begin. Je wandeling door het bos dreigt uit te draaien op een panische spurt. Dan zeggen de krijtsensoren aan de rand van je netvlies: *wacht*, die boom klopt niet. Die boom zou hier niet mogen staan. En op dat kruispunt in je hoofd, op de synaps van krab-

bels en woorden, vraag je je af: *Waar heb ik dat ding eerder gezien?*

En ja hoor, in belachelijk weinig stappen is de boom terug. Je hebt je koers niet veranderd en toch duikt hij vanaf dezelfde stip en in dezelfde windrichting op. Terwijl je nadert zoomt hij in tot hij dezelfde hoogte heeft. Midden in zijn data ontbloot hij dezelfde spleet. Nog voordat je je kunt afvragen hoe hij aan je aandacht heeft kunnen ontsnappen, maakt het pad een lus en begint de hele cyclus opnieuw.

De afstandsbediening die je gebruikt om dit ruige gebied te doorkruisen, heeft een knop waarmee je broodkruimeltjes achterlaat. Maar zoals altijd in dergelijke werelden lokken de kruimeltjes een zwerm kraaien van krijt aan, die de bakens van je route verschalken zodra je ze laat vallen. Al je sporen van was zullen je maar een virtuele minuut de weg wijzen. Het pad valt niet te beschermen en het krijtavontuur kent geen ander doel dan zichzelf. De Waskrijtwereld is niet meer dan een experiment in brede streken. Het experiment dat bepaalt hoe je er binnengaat en ongeschonden weer uit wandelt.

Toen de woede weer oplaaide, toen jullie weer afgleden naar het oude, bittere gekissebis, toen de behoefte om te vluchten ten slotte zo groot werd dat je met pijltjes naar de wereldkaart begon te gooien, schoot het eindelijk door je heen. Simpele keus: terugvallen op oude gewoonten, op de zichzelf in gang zettende spiraal van verwijten, de verbale snijwonden, gebet met een dot ethanol van de liefde. Een zoveelste zielsverscheurende keer langs het pad van teder sadomasochisme sjouwen. Of omkeren en lopen. Vluchten over de weg waarlangs je was gekomen, het pad dat nog ergens in het zuiden moest liggen.

Weer een tranenrijke verzoening zou jullie beiden alleen maar meer hebben vernederd. De plaats waar je je zinnen op had gezet – een bouwvallig huisje buiten de stad, je droom van intimiteit, die haar altijd snauwerig maakte van angst – is nu enkel nog een hersenspinsel en maakt plaats voor dat donkerder ontmoetingspunt, waar diep in de nacht sissende begeerte geleidelijk misbruik wordt en misbruik weer begeerte wekt.

Jullie zijn elkaars wederzijdse verslaving geweest en slopen keer op keer terug naar die helse nachtmerrie die jullie allebei te vuur en te zwaard hebben bestreden. Meer dan tienmaal zijn jullie uit de dood herrezen, en dan vlogen jullie weer in een slip, en erger nog, hele weken aan een stuk. Jullie hebben de waanzin van de totale ontwenning gekend: een, twee maanden zonder een enkel woord. Dan belden jullie weer, afgekickt, zuiver en in evenwicht, alleen om te zien of jullie het aankonden. Alleen om te zien wie de sterkste was. Alleen voor snel even een naald in elkaars snakkende aders.

Aanstaande vrijdag verandert dat allemaal voorgoed. Je vertrekt naar een plaats waar je haar niet meer kunt vragen je pijn te doen, waar geen van jullie beiden kan terugvallen op de aandacht van de ander. Waar jullie elkaar niet meer kunnen bereiken, hoe sterk de wederzijdse genegenheid ook mag opspelen. De gedachte alleen al

doet je duizelen.

Onder je vrienden creëert het plan alleen maar verbazing en hilariteit. 'Wáár ga je heen? Schieten ze daar op straat geen mensen neer, zelfs zonder ze te vragen aan welke kant ze staan?'

Je antwoordt ad rem: 'Bedoelen jullie Washington D.C.?'

Ten slotte dringt het door tot diezelfde vrienden, die getuige zijn geweest van je ergste klap sinds jaren. Je meent het en ze zijn onthutst.

Onmiddellijk stel je iedereen gerust. De school waar je les gaat geven is praktisch een vesting. De spanningen zijn lang zo erg niet als vorig jaar rond deze tijd. De burgeroorlog loopt ten einde; alle partijen overwegen compromissen. De buitenlandse legers zijn weg. Hun president heeft eindelijk de touwtjes in handen genomen. Al die oude waanzin hoort tot het verleden.

En je blijft er trouwens maar twee semesters. Acht maanden. Veiliger dan het dagelijkse pendelen over de Edens Expressway bij Chicago.

Tijdens de lange vlucht slaap je goed, je gezicht tegen het raampje gedrukt, met zo'n dun katoenen vierkantje dat de stewardessen je als hoofdkussen in handen stoppen. In je slaap spreek je al vloeiend Arabisch. Zelfs je marionet in de droom staat ervan te kijken hoe vreemd het klinkt, die stortvloed van gutturale ploffen die je uitstoot, deels wartaal, deels glossolalie.

Via de boordluidsprekers kondigt de piloot aan dat hij de gebruikelijke uitwijkmanoeuvres moet ondernemen. Er is geen reden voor paniek. Het komt erop neer dat het vliegtuig in een paar seconden een paar duizend voet gaat dalen. Velen aan boord lijken gewend aan de procedure.

Jullie storten als een Stuka naar beneden en landen, veilig, euforisch zelfs. De bewaker bij de bagageband sjouwt een machinegeweer mee dat veel weg heeft van een haute-couturekleerhanger. In de hal staat de administrateur van de school je op te wachten.

Het is donker en stil in de wereldstad. Je spitst je oren maar hoort alleen het verkeer, niet de buitenwijken in het zuiden. De chauffeur van de school lacht: 'Wat had u dan verwacht? Achter elk marktkraampje een fanaat met een granaat in zijn hand?'

's Ochtends maak je een ronde over het omheinde terrein. De schoolgebouwen zijn grotendeels onbeschadigd. Ze staan op een rots en zien uit op de Corniche beneden, met de zee erachter. Vanaf het balkon van je werkkamer zie je hoe bulldozers puin in labiele piramiden het water in schuiven. Je zoekt de Groene Lijn, de vegetatie die opschiet door het gebarsten beton dat de stad verdeelt. Het enige wat je ziet is een bosje hoogbouw, met gaten die nauwelijks te onderscheiden zijn van de licht- en schaduwplekken van die dag.

Het valt je mee. Alles is wit, vriendelijk en op de zee gericht. Een plek die zich herstelt. Een goede plek om te herstellen. Harslucht, olijfbergen. Kurkdroog, hemelsblauw, helder. Sinds je kinderjaren zijn je sinussen niet meer zo open geweest. Deze stad herrijst. Hier kun je leven.

En zoals alle belangrijke conclusies die je in je drieëndertig jaren hebt getrokken, is ook deze fout.